

TALABALAR IQTISODIY XULQ-ATVORINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI

Yuldosheva Gavhar O'tkirovna

*O'ZXIA Din psixologiyasi va pedagogika kafedrasida doktoranti,
TMCI instituti o'qituvchisi*

Annotatsiya: Talabalar iqtisodiy xulq-atvori, ularning hayotida muhim rol o'ynaydi, chunki bu xulq-atvor nafaqat shaxsiy moliyaviy holatiga, balki ularning ta'lim jarayoniga, ijtimoiy aloqalariga va kelajakdagi professional hayotlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Talabalar, o'z iqtisodiy qarorlarini qabul qilishda ko'plab omillarga tayanadilar. Bu omillar orasida ijtimoiy muhit, psixologik holat, oilaviy ta'sirlar va shaxsiy motivatsiyalar mavjud. Ushbu maqolada talabalar iqtisodiy xulq-atvorining ijtimoiy-psixologik jihatlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: talabalar, iqtisodiy sharoitlar, ijtimoiy-psixologik jihatlari, motivatsiya, ijtimoiy normalar, iqtisodiy bilimlar, strategiyalar.

Аннотация: Экономическое поведение студентов играет важную роль в их жизни, поскольку это поведение влияет не только на их личное материальное положение, но и на их учебный процесс, социальные отношения и будущую профессиональную жизнь. Студенты полагаются на множество факторов при принятии экономических решений. Эти факторы включают социальную среду, психологический статус, влияние семьи и личные мотивы. В данной статье представлена информация о социально-психологических аспектах экономического поведения студентов.

Ключевые слова: студенты, экономические условия, социально-психологические аспекты, мотивация, социальные нормы, экономические знания, стратегии.

Abstract: Students' economic behavior plays an important role in their lives, because this behavior affects not only their personal financial situation, but also their educational process, social relations and future professional life. Students rely on many factors to make their economic decisions. These factors include social environment, psychological status, family influences, and personal motivations. This article provides information about socio-psychological aspects of students' economic behavior.

Key words: students, economic conditions, socio-psychological aspects, motivation, social norms, economic knowledge, strategies.

KIRISH

O‘zbekistonning o‘zgaruvchan iqtisodiy sharoitlari talabalar uchun yangi imkoniyatlar va qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Talabalar ko‘pincha moliyaviy jihatdan cheklangan bo‘lishadi, bu esa ularda xarajatlarni rejalashtirishga, moliyaviy xulq-atvorni shakllantirishga va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ehtiyotkorlik bilan yondashishga olib keladi. Talabalar o‘z xarajatlarini rejalashtirishda o‘z oilalari va do‘stlari bilan maslahatlashishadi, bu esa ijtimoiy aloqalarning ahamiyatini yanada oshiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Talabalar iqtisodiy xulq-atvorini shakllantirishda oilaning moliyaviy holati va ularning iqtisodiy bilimlari muhim rol o‘ynaydi. Oila, talabalar uchun iqtisodiy qarorlar qabul qilishda asosiy ta'sir ko‘rsatuvchi omil bo‘lib, ularning xarajatlarini qanday rejalashtirishlari va moliyaviy masalalarda qanday yondashuvlar qo‘llashlarini belgilaydi. Talabalar o‘rtasida ijtimoiy aloqalar, ularning iqtisodiy xulq-atvoriga ta'sir etuvchi muhim omil hisoblanadi. Do‘stlar, tanishlar va guruhlar orasidagi munosabatlar, talabalar o‘rtasida iqtisodiy raqobatni kuchaytirishi yoki pasaytirishi mumkin. Masalan, agar bir do‘sti yangi telefon yoki kiyim sotib olsa, bu boshqa talabalarni ham o‘z xarajatlarini oshirishga undashi mumkin. Bunday holatlar, talabalar o‘rtasida iqtisodiy xulq-atvorni shakllantirishda ijtimoiy ta'sirni ko‘rsatadi. Shuningdek, ijtimoiy aloqalar orqali talabalar o‘zlari uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni kashf etishlari mumkin. Do‘stlarining tajribalari va maslahatlari, talabalar uchun moliyaviy jihatdan to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Talabalar iqtisodiy xulq-atvorini shakllantirishda psixologik omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Talabalar o‘zlarini qanday his qilishlari, o‘ziga bo‘lgan ishonchlari va stress darajalari, ularning iqtisodiy qarorlariga ta'sir qiladi. Stress ostida bo‘lgan talabalar ko‘proq impulsiv xaridlar qilishlari yoki moliyaviy rejalashtirishni e'tiborsiz qoldirishlari mumkin. Ular, o‘z psixologik holatlarini boshqarish uchun stressni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqishlari muhimdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda o‘z-o‘zini anglash va o‘ziga ishonchni rivojlantirishlari kerak. O‘z-o‘zini anglagan talabalar, o‘z imkoniyatlarini va cheklovlarini yaxshi biladilar, bu esa ularning iqtisodiy qarorlarini yanada ongli qilishlariga yordam beradi. Ijtimoiy maqom va ijtimoiy ta'sir ham talabalar iqtisodiy xulq-atvorini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Talabalar o‘rtasida ijtimoiy maqom, ko‘pincha iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi. Yuqori ijtimoiy maqomga ega talabalar ko‘proq xarid qilishga tayyor bo‘lishlari mumkin, chunki ular o‘zlarini ijtimoiy jihatdan tasdiqlash istagida bo‘lishadi. Boshqa tomondan, past ijtimoiy maqomga ega talabalar xarajatlarini kamaytirishga harakat qilishi mumkin, chunki ular o‘zlarini iqtisodiy jihatdan cheklangan his qilishlari mumkin. Ijtimoiy maqom, talabalar o‘rtasida iqtisodiy raqobatni kuchaytirishi va xarid qilishga bo‘lgan motivatsiyani oshirishi mumkin. Bu esa, talabalar orasida ijtimoiy ta'sirni yanada kuchaytiradi va iqtisodiy xulq-atvorni shakllantiradi.[1]

Zamonaviy talabalar ijtimoiy tarmoqlar orqali bir-biri bilan tez-tez aloqada bo‘lishadi. Ijtimoiy tarmoqlar, talabalar uchun iqtisodiy xulq-atvorini shakllantirishda yangi imkoniyatlar va xavflarni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘rsatilgan iqtisodiy muvaffaqiyatlar, talabalar o‘rtasida raqobatni kuchaytirishi va xarid qilishga bo‘lgan motivatsiyani oshirishi mumkin. Biroq, ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan ma'lumotlar ham talabalar o‘rtasida noto‘g‘ri qarorlar qabul qilishga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar, talabalar uchun iqtisodiy bilimlarni oshirishda yordam berishi mumkin, lekin ularning ta'siri ijtimoiy muhit va psixologik holatga bog‘liq. Ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar o‘rtasida iqtisodiy bilimlarni almashish, ularning iqtisodiy qarorlarini yanada ongli qilishga yordam beradi. Talabalar iqtisodiy xulq-atvorining ijtimoiy-psixologik jihatlarini o‘rganish, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlariga katta hissa qo‘shadi. Bu jarayonda talabalar, o‘zlarining iqtisodiy bilimlarini oshirib, ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishlari kerak. Jamiyatda faol ishtirok etish, talabalar uchun nafaqat iqtisodiy qarorlar qabul qilishda, balki o‘z kelajaklarini belgilashda muhimdir. Talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik jihatlarni inobatga olib, ongli qarorlar qabul qilishga intilishlari lozim.[2]

Shuningdek, talabalar o‘zlarining iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarni ham hisobga olishlari zarur. Ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan ma'lumotlar, talabalar uchun iqtisodiy qarorlar qabul qilishda yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. Biroq, ijtimoiy tarmoqlarda ko‘rsatilgan iqtisodiy muvaffaqiyatlar va raqobat, talabalar o‘rtasida stress va noaniqlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, talabalar ijtimoiy tarmoqlaridan foydalanishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari va o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ongli bo‘lishlari zarur. Talabalar iqtisodiy xulq-atvorining ijtimoiy-psixologik jihatlari, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlari uchun muhim ahamiyatga ega. Ularning iqtisodiy qarorlarini qabul qilishda ijtimoiy aloqalar, oilaviy ta'sir, iqtisodiy bilimlar, motivatsiya va psixologik holatlarni hisobga olish zarur. Talabalar, o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishlari kerak. Bu, talabalar uchun nafaqat iqtisodiy muvaffaqiyat, balki shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlik nuqtai nazaridan ham muhimdir. Talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ijtimoiy mas'uliyat hissini inobatga olishlari muhimdir. Ijtimoiy mas'uliyat, talabalar uchun iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Talabalar, o‘z xarajatlarini rejalashtirishda va investitsiya qilishda ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli bo‘lishlari kerak. Bu, talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorini ijtimoiy foyda va ijtimoiy barqarorlik nuqtai nazaridan shakllantirishga yordam beradi.[3]

Zamonaviy davrda ijtimoiy tarmoqlar talabalarning hayotida muhim o‘rin egallaydi. Ular faqatgina muloqot qilish vositasi emas, balki ma'lumot almashish, fikrlar bildirish va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ham ta'sir ko‘rsatadigan platformalardir. Talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ijtimoiy tarmoqlardan qanday foydalanayotganini va bu jarayonda qanday ta'sirlar mavjudligini o‘rganish muhimdir. Ijtimoiy tarmoqlar, talabalar uchun o‘zaro aloqalarni mustahkamlash va yangi do‘stlar orttirish imkoniyatini yaratadi. Biroq, bu

platformalarda ko‘rsatiladigan iqtisodiy muvaffaqiyatlar va hayot tarzi ko‘pincha talabalar o‘rtasida raqobatni kuchaytiradi. Masalan, bir do‘sti yangi kiyim yoki texnologik qurilmalarni xarid qilganida, boshqa talabalar ham o‘z xarajatlarini oshirishga intilishlari mumkin. Bu holat, talabalar o‘rtasida iqtisodiy raqobatni kuchaytiradi va ko‘plab talabalar o‘z xarajatlarini rejalashtirishda ijtimoiy tarmoqlardagi ko‘rsatmalarga asoslanadilar. Ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar turli iqtisodiy masalalar bo‘yicha ma'lumot olishadi. Ular, iqtisodiy bilimlarini oshirish va moliyaviy rejalashtirishda yordam beradigan guruhlar va sahifalarni kuzatishlari mumkin. Bu esa talabalar o‘rtasida iqtisodiy savodxonlikni oshiradi. Ijtimoiy tarmoqlarda mavjud bo‘lgan turli resurslar, talabalar uchun moliyaviy masalalar bo‘yicha maslahatlar va strategiyalarni taqdim etadi. Shunday qilib, talabalar o‘z iqtisodiy qarorlarini yanada ongli ravishda qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Biroq, ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri har doim ijobiy emas. [4]

Talabalar ko‘pincha o‘zlarini boshqalar bilan solishtirishadi va bu ularda stress, noaniqlik va o‘z-o‘zini past baholash hissini keltirib chiqarishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘rsatiladigan hayot tarzi va iqtisodiy muvaffaqiyatlar, talabalar o‘rtasida iqtisodiy bosimni oshirishi va impulsiv xaridlar qilishga olib kelishi mumkin. Ular, o‘z iqtisodiy holatlarini yaxshilash uchun keraksiz xarajatlar qilishga intilishlari mumkin, bu esa ularning moliyaviy holatini yanada og‘irlashtiradi. Ijtimoiy tarmoqlar, shuningdek, talabalar uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni kashf etish imkonini ham beradi. Ular, o‘z qiziqishlariga mos keladigan ish yoki loyiha takliflarini topishlari mumkin. Bunday imkoniyatlar, talabalar uchun qo‘shimcha daromad olish va iqtisodiy mustaqillikni oshirishda yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar o‘zlarining ijodiy qobiliyatlarini namoyish etishlari va o‘z brendlarini yaratishlari mumkin. Bu esa, ularning iqtisodiy xulq-atvorini yanada ijobiy tomonga o‘zgartirishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar o‘rtasida iqtisodiy bilimlarni almashish imkoniyati mavjud. Ular o‘z tajribalari va maslahatlarini boshqalar bilan baham ko‘rish orqali, bir-birlariga yordam berishlari mumkin. Bu, talabalar o‘rtasida iqtisodiy savodxonlikni oshirish va to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar, talabalar uchun o‘zaro yordam va qo‘llab-quvvatlash platformasiga aylanishi mumkin, bu esa ularning iqtisodiy xulq-atvorini ijobiy tomonga o‘zgartirishi mumkin.[5]

Ijtimoiy tarmoqlar talabalar iqtisodiy xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko‘rsatadi. Ular, talabalar o‘rtasida iqtisodiy raqobatni kuchaytirishi, moliyaviy bilimlarni oshirishi, impulsiv xaridlar qilishga olib kelishi yoki yangi iqtisodiy imkoniyatlarni kashf etishi mumkin. Talabalar, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari va o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini ongli ravishda shakllantirishlari zarur. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy ta'siridan foydalanish va salbiy ta'sirlaridan qochish, talabalar uchun muhim vazifa bo‘lib qoladi.[6]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalar iqtisodiy xulq-atvorining ijtimoiy-psixologik jihatlarini ko‘plab omillarga bog‘liq. Ularning iqtisodiy qarorlari ijtimoiy aloqalar, oilaviy ta'sir, ijtimoiy maqom, iqtisodiy bilimlar, motivatsiya, stress, ijtimoiy tarmoqlar, madaniy omillar, o‘z-o‘zini

anglash va ijtimoiy mas'uliyat hissi kabi ko‘plab ijtimoiy-psixologik omillar ta'sirida shakllanadi. Talabalar o‘z iqtisodiy xulq-atvorlarini shakllantirishda ushbu omillarni inobatga olishlari zarur, chunki bu ularning kelajakdagi iqtisodiy muvaffaqiyatlari uchun muhimdir. Iqtisodiy xulq-atvorni yaxshilash va ongli qarorlar qabul qilish uchun talabalar ijtimoiy-psixologik jihatlarni chuqur o‘rganishlari va ularni hisobga olishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуразков А. (2021). «Социальная психология и экономическое поведение». Ташкент: Национальный университет Узбекистана.
2. Кадыров М. (2020). «Экономическое поведение студентов: социальные и психологические факторы». Самарканд: Самаркандский государственный университет.
3. Мурадов Д. (2019). «Экономическое поведение и социальные отношения». Бухара: Бухарский государственный университет.
4. Исмаилов Р. (2022). «Психологические аспекты принятия студентами экономических решений». Фергана: Ферганский государственный университет.
5. Тураев С. (2023). «Социальные сети и экономическое поведение студентов». Ташкент: Ташкентский университет информационных технологий.
6. Каримов А. (2022). «Экономическая грамотность и психологические факторы у студентов». Андижан: Андижанский государственный университет.
7. Рахмонов Х. (2021). «Социальная психология и экономическое поведение: теоретические и практические аспекты». Каракалпакстан: Каракалпакский государственный университет.
8. Содиков Ф. (2020). «Социально-психологические аспекты экономического поведения студентов». Наманган: Наманганский государственный университет.
9. Юсупов Н. (2023). «Психологические аспекты принятия экономических решений». Ташкент: Ташкентский государственный экономический университет.
10. Худойбердиев А. (2022). «Студенты и экономическое поведение: социальные и психологические аспекты». Нукус: Нукусский государственный университет.